

Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus

Smjernice za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus nastale su kad je IFLA-ina Sekcija za nabavu i izgradnju knjižničnih zbirki uočila da velikom dijelu IFLA-inog članstva nedostaju praktične upute za pisanje smjernica za izgradnju fonda. Dokument pod nazivom *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model*³ nastao je 2001., a napisali su ga Dora Biblarz, Marie-Joelle Tarin, Jim Vickery i Trix Bakker. Smjernice su posebno važne novozaposlenom osoblju na izgradnji zbirki kao i područjima gdje ne postoji tradicija pisanih dokumenata o izgradnji zbirki. Vezano uz stanje u hrvatskim knjižnicama, gdje iznimno mali broj knjižnica ima pisane smjernice, ova publikacija je od velikog značenja.

Smjernice su podijeljene u dva poglavlja – uvodno poglavlje u kojem se govori zašto uopće pisati smjernice za izgradnju knjižnične zbirke i drugo poglavlje u kome se govori o elementima smjernica za izgradnju zbirke. Postoje i dva dodatka – prvi dodatak su područja WLN-ova⁴ modela Conspectus, a u drugom definicije indikatora informacijske razine zbirke prema modelu Conspectus. Na kraju Smjernica, nalazi se iscrpna bibliografija.

U uvodnom dijelu Smjernica govori se o važnosti postojanja Smjernica za izgradnju knjižnične zbirke. Smjernice za izgradnju zbirke kao dokument svojevrstan su okvir i skup mjerila unutar kojih djelatnici rade, a korisnici znaju što mogu očekivati od zbirke. Kao živi dokument, Smjernice se moraju nadopunjavati, revidirati i održavati aktualnim u odnosu na nove vrste građe kao i na promjene u nabavi, zaštiti i pohrani građe. Djelatnici u tom dokumentu imaju uporište za svaku fazu rukovanja građom – od odabira do izlučivanja. Velika je vrijednost pisanih smjernica što one smanjuju osobnu pristranost, cenzuru i ustraju na dosljednosti u odabiru i reviziji. Konačan cilj je – uravnotežena i kvalitetna zbirka. Njezina posrednička uloga između korisnika, financijera i knjižnice je od velikog značenja. Smjernice za izgradnju fonda omogućuju korisnicima uvid u stručni dio poslovanja knjižnice koji inače nije vidljiv javnosti. Kroz taj dokument šira javnost može dobiti uvid u ciljeve i zadaće knjižnice.

Model Conspectus znači pregled ili sažetak snage zbirke i pregled temeljitosti prikupljanja građe. Obuhvaća primjenu metoda kojima se opisuju i procjenjuju knjižnične zbirke. Model Conspectus je, kao što kažu autori

³ URL: www.ifla.org/VII/s14/nd1/gcdp-e.pdf [citirano: 2010-01-10]

⁴ Western Library Network.

Smjernica, sinopsis smjernica za izgradnju knjižnične zbirke ili konzorcijske zbirke ili zbirke u nekoj mreži knjižnica. U Smjernicama je detaljno opisan postupak vrednovanja zbirke – od kvantitativnih mjerenja (kao što je veličina, starost zbirke, korištenje, troškovi i slično) do kvalitativnih mjerenja (subjektivno vrednovanje, stručna prosudba knjižničara, procjena predmetnog stručnjaka, mišljenje korisnika). Indikatori informacijske razine zbirke jesu brojčane vrijednosti koje se koriste za opisivanje sadašnjeg stanja zbirke i njezinih ciljeva (od izvan područja do sveobuhvatna informacijska razina).

Dodatak 2. je za početnike u vrednovanju zbirki ovom metodom vrijedno pomagalo jer bez dodatka teško se mogu razumijeti indikatori informacijske razine. U Dodatku br. 2 mogu se pronaći definicije indikatora informacijske razine zbirke prema modelu *Conspectus* koje će čitatelju pobliže objasniti specifičnosti svake pojedine razine, kao na primjer koja građa može dobiti oznaku minimalne informacijske razine (npr., to su zbirke koje podržavaju minimalne upite o predmetu i sadrže vrlo ograničenu zbirku opće građe, uključujući knjige i referentnu građu i slično).

Smatramo da se u smjernicama daje samo okvir kako napisati smjernice za izgradnju zbirke i kako vrednovati zbirku pa je za ozbiljnije bavljenje *Conspectusom* potrebna dodatna pouka, kroz literaturu i radionice.

Dio publikacije koji se bavi međuknjižničnom posudbom sastoji se od pet dokumenata: *Međunarodna posudba i dostava dokumenata : načela i smjernice za postupanje*, *Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu*, *Smjernice za najbolju praksu u međuknjižničnoj posudbi i dostavi dokumenata*, *IFLA-ine Smjernice za zahtjeve za međuknjižničnom posudbom upućene faksom* i *IFLA-ine Smjernice za zahtjeve za međuknjižničnom poštom upućene elektroničkom poštom*.

IFLA je dokument *International lending and document delivery : principles and guidelines* preradila u nekoliko navrata. Dokument je bio prihvaćen 1954., a preradbe su uslijedile 1978. i 1987., te zadnja verzija na temelju koje je napravljen i hrvatski prijevod iz 2001. *Međunarodna posudba i dostava dokumenata : načela i smjernice za postupanje* polazi od teze da je zajedničko korištenje građe pojedinih knjižnica neophodan element međunarodne suradnje knjižnica i da je osiguravanje posudbe i izrada fotokopija među knjižnicama iz različitih zemalja vrijedan i potreban dio međuknjižnične posudbe. Dokument se temelji na osam glavnih načela, a svako je podržano smjernicama. Načela su nacionalna sigurnost, nacionalni sustav posudbe, nacionalna politika međunarodne posudbe, slanje zahtjeva, dobavljanje jedinice građe, autorska prava, odgovornost za posuđenu građu i troškovi i plaćanje. U daljnjem tekstu

ukratko ćemo opisati navedena načela. Pod *nacionalnom odgovornošću* autori smatraju odgovornost svake zemlje da osigura dostupnost primjeraka svojih publikacija bilo kojoj drugoj zemlji, posudbom, fotokopiranjem ili na drugi odgovarajući način. Ovo načelo temelji se na konceptu sveopće dostupnosti objavljene građe. Da bi se uopće pokrenula međunarodna posudba i dostava dokumenata, svaka zemlja mora imati *nacionalnu politiku međunarodne posudbe* i dostave dokumenata za svoje publikacije, a tijelo zaduženo za posredovanje treba biti nacionalna knjižnica, nacionalno knjižničarsko društvo ili neka druga važna posudbena ustanova. Kod *slanja zahtjeva* ustanove moraju poštovati standarde koje je IFLA propisala u svojim dokumentima.⁵ Knjižnice koje posuđuju i dostavljaju građu trebaju, kad god je to moguće, prihvatiti zahtjeve za posudbom građe podnesene u bilo kojem obliku. Kad knjižnica dobije zahtjev za posudbom građe, mora se donijeti odluka o tome hoće li posuditi i dostaviti zamjenski primjerak ili izvornik. Svaka zemlja trebala bi imati razumijevanje za mogućnosti knjižnice koja traži građu da pristupi dostavljenom obliku građe. U međuknjižničnoj posudbi važno je razumjeti *autorska prava* zemlje dobavljača. Knjižnica koja posuđuje i dostavlja građu dužna je obavijestiti knjižnicu koja potražuje građu o svim ograničenjima autorskih prava koja se odnose na jedinicu građe. Knjižnica koja traži posudbu prezima *odgovornost za posuđenu građu* od trenutka kad je građa napustila knjižnicu koja posuđuje građu do trenutka kad je građa sigurno vraćena. Uvijek treba koristiti brze i sigurne načine dobavljanja i vraćanja građe. Svaka knjižnica, u skladu sa svojim mogućnostima, donosi odluku hoće li naplaćivati pristojbu za transakcije. Kao što je vidljivo iz kratkih opisa načela, Smjernice su ponudile upute o tome kako uspostaviti službu za međuknjižničnu posudbu, s jasnim zadaćama knjižnice davatelja i knjižnice primatelja usluge.

Dokument *Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu* logičan je nastavak prethodno opisanih smjernica za međunarodnu posudbu i dostavu dokumenata.

IFLA je prvi put prihvatila dokument 1983. godine. Dokument na kojem se temelji hrvatski prijevod prerađen je 2000. godine, a na njemu su radili članovi Ureda za međunarodnu posudbu i IFLA-ina Sekcija za dostavu dokumenata i međuknjižničnu posudbu. Model Pravilnika je preporučen svim zemljama koje do tada nisu imale vlastita nacionalna pravila za međuknjižničnu

⁵ IFLA-ine Smjernice za zahtjeve za međuknjižničnu posudbu upućene elektroničkom poštom, IFLA-ine smjernice za zahtjeve za međuknjižničnu posudbu upućene faksom, ISO protokol za primjenu u službi međuknjižnične posudbe.

posudbu ili koje žele promijeniti postojeća pravila. U dokumentu se nalazi popis temeljnih poglavlja nacionalnih pravilnika kao i prijedlog teksta koje knjižnice mogu preraditi ili u cjelosti preuzeti. Nacionalni pravilnik mora imati sljedeća poglavlja: definicija međuknjižnične posudbe, očitovanje o svim općim načelima, postupak provjere zahtjeva, smještaj građe koja se traži, standardizirani formati za postavljanje zahtjeva, isporuka zatražene građe, rok posudbe, povrat posuđene građe, produženje posudbe, odgovornost za gubitak ili oštećenje građe, obračun troškova i postupak naplate vođenja statistike.

U bloku dokumenata o međuknjižničnoj posudbi nalaze se i *Smjernice za najbolju praksu u međuknjižničnoj posudbi i dostavi dokumenata*.⁶ Dokument pod nazivom *Guidelines for best practice in interlibrary loan and document delivery* napisali su članovi IFLA-ine Sekcije za dostavu dokumenata i zajedničko korištenje izvora, a temelji se na temelju triju studija. Svrha Smjernica je mogućnost njihove praktične primjene u odjelima međuknjižnične posudbe. Dokument se sastoji od tri poglavlja. U prvom poglavlju predstavljene su *opće preporuke* kojima pripadaju upute kao što je podsjetnik na vođenje statistike, uvjet za dostupnost građe u skupnim katalogima i slično. U drugom poglavlju nalaze se *preporuke za knjižnice koje upućuju zahtjeve*, a u trećem *preporuke za knjižnice koje primaju zahtjeve*. Bez obzira na kratkoću teksta (samo 4 stranice), Smjernice donose najvažnije upute za poboljšanje rada međuknjižničnih odjela i unapređivanje međuknjižnične usluge.

U zadnjem dijelu publikacije koju predstavljamo, nalaze se IFLA-ine Smjernice za zahtjeve za međuknjižničnu posudbu upućene faksom i Smjernice za zahtjeve za međuknjižničnu posudbu upućene elektroničkom poštom. IFLA-ina Sekcija za dostavu dokumenata i međuknjižničnu posudbu napisala je dokument o zahtjevima međuknjižnične posudbe upućene faksom 1995. godine.⁷ Smjernice daju preporuke o elementima koje bi trebalo uključiti u zahtjeve poslane telefaksom i uključuje primjere preporučenog rasporeda. Smjernice za zahtjeve upućene elektroničkom poštom⁸ bave se uputama za slučajeve nestandardiziranih zahtjeva za međuknjižničnom posudbom elektroničkom poštom.

⁶ URL: archive.ifla.org/IV/ifla72/papers/073-Stein-en.pdf [citirano: 2010-01-10]

⁷ URL: <http://archive.ifla.org/VI/2/p3/g-fax.htm> [citirano: 2010-01-10]

⁸ URL: <http://archive.ifla.org/VI/2/p3/g-ill.htm> [citirano: 2010-01-10]

Zaključak

Vrijednost ove publikacije razvidna je u nekoliko razina. Kao što je urednica Povremenih izdanja HKD-a Ana Barbarić napisala u uvodniku, prijevođi IFLA-inih dokumenata na hrvatski jezik pomažu u razvoju i unapređenju usluga hrvatskih knjižnica. Budući da se usluga međuknjižnične posudbe na nacionalnoj razini mora popularizirati, napose u narodnim knjižnicama, ova publikacija će pomoći u razumijevanju važnosti i tehnike primjene međuknjižnične posudbe. S druge strane, visokoškolske, sveučilišne i specijalne knjižnice imaju prigodu revidirati i unaprijediti postojeću međuknjižničnu uslugu.

Prevedena načela i smjernice pomoći će i u razvoju nazivlja u području izgradnje zbirki. U nastavnom postupku, publikacija će zasigurno postati neizostavna literatura na kolegijima koji se bave izgradnjom zbirki i upravljanjem knjižničnim zbirkama kao i u organizaciji poslovanja informacijskih usluga. S obzirom na navedene prednosti, možemo zaključiti da je ova publikacija vrijedan doprinos hrvatskoj knjižničarskoj literaturi i praksi.

Martina Dragija Ivanović